

Studio Švandova divadla uvedlo v tuzemské premiéře výjimečnou hru Prima Facie, do češtiny přeloženou jako Na první pohled. Svědčí o tom, že problematice znásilnění se ve veřejném prostoru (i po nedávném soudu s exposlancem Dominikem Ferim) dostává čím dál zásadnějšího prostoru.

Úspěšná advokátka Tessa je na vrcholu kariéry. Pracuje v prestižní kanceláři v Londýně, už řadu měsíců neprohrála jediný případ. Patří k těm nejlepším, k těm, ke kterým si chodí ostatní (i muži!) pro rady. Tessin úspěšný a nelítostný běh kupředu, zahrnující i hájení sexuálních predátorů, přeruší znásilnění, jehož se dopustí někdo, koho dobře znala.

To bohužel není nic překvapivého: 50 procent znásilnění spáchá v Česku podle dat uváděných organizací Konsent partner nebo manžel, dalších 40 procent někdo, koho oběť zná – kolega, soused, kamarád.

Přestože je Tessa advokátka a přestože nesčetněkrát kritizovala nedostatek důkazů, který by oběti mohly u soudu ukázat, sama se přesně těch důkazů, které by pachatele z jejího znásilnění usvědčily, zbavuje. Jedná pod návalém traumatu a emocí. V průběhu dynamického monodramatu se mění z nekompromisní obhájky v přeživší znásilnění, která ztrácí půdu pod nohama a svou víru ve spravedlnost. V něco, čemu zasvětila vlastní život, než ji samotnou systém zradil.

Ale zároveň traumatu nepodlehne a vydá se policii a soudnímu systému navzdory. A učiní tak z nenápadného monodramatu Na první pohled v pražském Švandově divadle jeden z vrcholných divadelních zážitků sezony.

ZRAZENÁ SYSTÉMEM

Dílo australsko-britské dramatičky Suzie Miller se v roce 2022 dostalo až do Divadla Harolda Pintera v londýnském West Endu (tuto inscenaci uváděla vloni i česká kina pod hlavičkou NT Live). Dvouhodinová emotivní a drtivá jízda v kulisách prestižní britské kanceláře obložené tmavým dřevem a stohy knih byla strhující zejména díky výkonu Jodie Comer, zároveň ale vynívala poměrně tragicky a beznadějně.

V českém uvedení Švandova divadla je ovšem vyznění jiné. Je tu patrnější vnitřní síla i odolnost hrdinky navzdory tomu, že systém na její straně nestojí. A také snaha realitu nespravedlivé justice změnit. Možná i v kontextu kauz, které český právní řád začíná brát vážně, je pražské uvedení monodramatu Na první pohled mnohem nadějeplnější, možná dokonce burcující. Závěr procesu s Dominikem Ferim, tedy soud, který exposlanec a bývalého člena TOP 09 na začátku listopadu uznal vinným ze dvou spáchaných znásilnění a jednoho pokusu o něj, poskytl veřejnosti i organizacím, které stojí na straně přeživších, úlevu i víru ve změnu. Nepravomocný verdikt s tříletým trestem odnětí svobody dal naději, že podobné případy nebudou zameteny pod koberec.

Jiní doufají, že by se mohla začít měnit veřejná debata o znásilnění, o „ideálních obětech“ a „typických predátorech“. A snad že by mohla vzrůst

Marie Štípková v inscenaci Na první pohled.

FOTO: DITA HAVRÁNKOVÁ

Marie Štípková ve Švandově divadle upozorňuje na problematický postoj společnosti ke znásilnění.

Jak se obhájkyňě predátorů stala obětí

důvěra v ty, kdo trestný čin ohlašují. Nejpozitivnější část celého procesu může být ona urputná snaha žalobkyň, ombudsmanky či expertů proměnit narativ o znásilnění a jeho obětech – na čemž se může koneckonců podílet každý. A své slovo v tom má i divadlo.

Advokátku Tessu Anslar ztvárňuje v Na první pohled v podmanivém a vyrovnaném výkonu Marie Štípkové. Monodrama je i přes svůj soudnický obsah i popis řady procesů velmi dynamické. Tessa v úvodu v podstatě startuje: neúprosná a sebejistá divákům líčí své metody a v rychlém sledu předvádí úspěchy na soudních přelíčeních.

Přehrává křížové výslechy, v nichž si svědky či obviněné maže na chleba. Adrenalin i touha být úspěšná ji ženou kupředu – třebaže při tom ublíží i několika obětem znásilnění. Ona přece neútočí na ně. Upozorňuje na chyby, které během vyšetřování udělali jiní. Neohlíží se na své svědomí ani pochyby své matky, jen hájí klienta. Nic jako pravda neexistuje, tak ji to učili na vysoké.

Režisérka Lucie Ferenzová ladí celkovou náladu, tempo i vizuál s kostýmy Zuzany Scerankové do dostihového zápasu: je to velmi britské, a přitom

Přestože je Tessa advokátka a přestože nesčetněkrát kritizovala nedostatek důkazů, který by oběti mohly u soudu ukázat, sama se přesně těch důkazů zbavuje.

i nekomplikovaně metaforické. Tessa je koněm i jezdcem zároveň: také zprvu uhání závratným tempem, než ji příliš nebezpečná překážka srazí; místo jezdce ji pohání vnitřní motivace všem dokázat, co v ní vězí. A že k úspěchu nepotřebuje lepší původ nebo drahé vzdělání jako její elitářští spolužáci z univerzity. Jezdecká estetika se navíc neodráží jen v kostýmu Tessy, ale i v několika málo rekvizitách. I když jejich spektrum hravosti postupem času mizí, což na druhou stranu souvisí s rozvíjením ústředního a tíživého tématu.

Silná je na scéně i přítomnost Markéty Ptáčníkové. Hraje na bici a zároveň minimalisticky představuje, většinou mlčky, pár vedlejších postav. Například tu vystupuje jako jedna z obětí znásilnění, kterou Tessa dřív nemilosrdně vyslýchala, a připomíná tak, jak bolestně se může situace obrátit. Holá, bílá scéna, na které si Štípková během inscenace vystačí s gaučem a minimálními kostýmními změnami, dává vyniknout brilantnímu herectví, které je i velmi nápaditě fyzické. Malé nuance pohybu rukou, práce s tělem, ale i s grimasami nakonec tvoří ucelený a mimořádný výkon. A na jeho konci stojí bolestný apel na diváky coby porotu,

která si její projev může a musí vyslechnout.

Štípková má navíc sílu přitáhnout si diváka a udržet ho v pozornosti po celou délku monodramatu. Všechny tvůrkyně, herečka, hudebnice, režisérka, kostýmní návrhářka i scénografka si evidentně uvědomují sílu vybraného dramatu. A že není třeba celý kus zbytečně komplikovat kostýmními či scénografickými změnami.

POŘÁD JSEM TO JÁ

Rozdíl mezi naším a angloamerickým právním systémem je značný, ale nemá tu příliš význam. Tessa musí vyhrát před porotou, v Česku nakonec vždy rozhoduje soudce či soudkyně. Omezená možnost přeživších se vyjádřit a vůbec mizivá důvěra v ně, extrémní nátlak nebo povinnost vše před soudem znovu líčit, zastaralost aparátu, který by měl oběti trestných činů chránit, je nakonec smutná a devastující stejně tam jako v české realitě.

Časové roviny vyprávění se střídají v dynamických střizích ze soudní síně. Extrémně dojemná je určitá vnitřní podpora, kterou hrdinka cítí od matky, přestože si jinak nijak blízké nebyly. Vnitřní ženská solidarita je nakonec silnější než okolí plné nedůvěřivých mužů. „Buď moje silná holka. Nenech si vzít, co seš, i když vyhrajou,“ říká Tessa máma. A jí nakonec skutečně pomůže – nebo musí pomoci – neustálé připomínání si, že je to i po zdoluhavém procesu a čekání na verdikt stále ještě ona. Dravá, silná Tessa.

Klíčové sdělení inscenace je nakonec obecně srozumitelné i žité v realitě: celý (právní) systém je vytvořen muži a ti se s odvoláváním na právní řád tváří, že čin jako znásilnění se dá vyšetřit stejně racionálně a stejnými postupy jako třeba loupež. Nedůvěra v přeživší znásilnění, poukazování na jejich nelogické chování, jež soudní systém aplikuje u jiných zločinů, které třeba zdaleka nezpůsobují taková emoční traumata – to se mezi Prahou a Londýnem nijak neliší, a proto je monodrama tak srozumitelné. A pro svou srozumitelnost a obecně sdílenou zkušenost také výjimečné.

Příběh Tessy Anslar je inspirován mnoha skutečnými případy, které u soudu narazily. „Něco se musí změnit,“ říká ve své závěrečné řeči Tessa k publiku, tedy k porotě. To zřejmě cítí i čím dál víc lidí v Česku. Na problémy i traumata, která se dějí a o kterých oběti nebudou mlčet, se nemůžeme dívat stejně omezeným pohledem jako dosud. Koneckonců jak říká Tessa, „když už to jednou vidíme, už to nelze nevidět“.

Na závěr malá poznámka: Smůla je (myšleno v nejlepší slova smyslu), že takto silnou a mimořádnou inscenaci uvádí malá divadelní scéna. Přestože jde o mezinárodně oceňovanou hru, která se s nadšenými ohlasy uváděla v londýnském West Endu i na newyorské Broadwayi, u nás je inscenací minoritní. Co dramaturgické plány tří národních divadel, které v naší zemi máme? Uvádí nekontroverzní hry sloužící k obecnému zamyšlení. Škoda.

BARBORA SCHNEIDEROVÁ
publicistka